

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської
філології
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ЗАСОБИ КОНФРОНТАТИВНОСТІ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ДЕБАТАХ

Усі ми є свідками «параду» телевізійних передвиборчих дебатів у сучасних демократичних країнах. Поштовхом і мовним матеріалом для написання статті послугувала, зокрема, нещодавня жовтнева серія теледебатів у Федеративній Республіці Німеччина (далі – ФРН) (так звана TV-Duell провідних партій 3 жовтня 2017 р. та Fünfkampf менш впливових, на той момент, партій 4 жовтня 2017 р.) [1; 2]. Мета статті – проаналізувати основні комунікативно-прагматичні стратегії учасників названих дебатів, зокрема, стратегію конфронтативності та мовні засоби її реалізації. Така постановка проблеми корелює із загальним інтересом сучасної лінгвістики до питань форм і методів комунікації в політичному дискурсі, до аналізу його лексико-стилістичних, когнітивних, конститутивних параметрів. Також вважаємо за необхідне в межах статті окреслити специфіку саме телевізійних дебатів, коротко висвітлити історію жанру, порівняти мовну поведінку учасників із соціально загальноприйнятими нормами ведення дискусії та переконання співрозмовника.

Завдяки зростанню впливу сучасних засобів масової інформації передвиборчі дебати посідають особливе місце в системі медійних форм ведення політичної дискусії. Передвиборчий дискурс стає об'єктом уваги вітчизняних та іноземних політиків, політтехнологів, журналістів, а також лінгвістів різного дослідницького спрямування (серед них – представники політичної лінгвістики, нейролінгвістики, стилістики, компаративістики, когнітивної лінгвістики тощо). Дослідники відзначають гібридність жанру передвиборчих дебатів, який поєднує характеристики інституціональної, риторичної та ритуальної комунікації [3, с. 32]. Приділяється увага співвідношенню загальної соціальної ситуації та комунікативної компетентності учасників політичної дискусії [4, с. 269–293]. Аналізуються стратегії мовленнєвого впливу [5], зокрема й стратегія конфронтації [6], когнітивний потенціал засобів оцінки [7]. Дослідники мовленнєвої комунікації приділяють увагу вивченню комунікативних стратегій як комплексів мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети, тактик як мовленнєвих прийомів реалізації стратегій і ходів – практичного засобу досягнення глобальної мети в різних ситуаціях спілкування [8, с. 54].

Телевізійні дебати визначаються як різновид агонального жанру [9], якому властиві змагальність, конкурентна боротьба і певна агресивність щодо суперника. Дебати як жанр політичної дискусії є чітко структурованим і спеціально організованим публічним обміном думками між двома сторонами з актуальної теми. Така дискусія спрямована на переконання слухачів або ж глядачів у своїй правоті, на створення власного позитивного іміджу. Незважаючи на значний і багатоаспектний інтерес до жанру політичних дебатів, залишається низка питань, які потребують додаткової уваги мовознавців. Так, об'єктом аналізу є переважно англомовні тексти. Це зумовлено історично. Як відомо, коріння дебатів сягає Стародавньої Греції, де вони були проявом демократії. Багато століть налічують традиції парламентських дебатів у Великобританії. Перші телевізійні політичні дебати відбулися у Сполучених Штатах Америки у 1960 році в період передвиборчої президентської кампанії.

Лінгвістичні параметри німецькомовних телевізійних дебатів, на наш погляд, ще потребують додаткової уваги дослідників. Цікаво порівняти мовну поведінку провідних політиків Німеччини під час онлайн-дуелі з моделлю так званого «німецького національного комунікативного стилю».

У монографії «Комунікативний стиль в межкультурній парадигмі» Л. Кулікова зазначає, зокрема, такі домінуючі комунікативні поведінки німців: (невербальна) яскраво виражена тенденція до монохронної комунікативної поведінки; (вербальна) сконцентрованість мовленнєвих дій на одному комунікативному партнері; незначна неформальність спілкування, (вербальна) експліцитність і прямота. Автор вважає також визначальними такі риси німецької ділової комунікації, як раціональність, «я»-сконцентрованість, суперництво, наступальність і конфронтативність [10, с. 249–251].

Як наголошують дослідники засобів мовленнєвого впливу на співрозмовника, комунікативна стратегія визначає семантичний, стилістичний і прагматичний вибір мовця [8, с. 105]. Загальний доступ до відеоматеріалів дебатів, які аналізуються, дозволяє дослідити широкий спектр залучених ораторами відповідних мовних засобів. Важливими видами комунікативних стратегій у політичному дискурсі є конфронтативні та кооперативні стратегії.

Конфронтаційний характер бесіди пов'язаний зі спрямованістю на створення власного позитивного іміджу, з намаганням переконати слухача чи глядача у своїх позитивних якостях і політичному потенціалі. Так, у відповідях Ангели Меркель зазначаємо активне використання з цієї метою провідного слогана передвиборчої кампанії – “*Wir schaffen das!*”. Він є своєрідним сконденсованим виразом політичної позиції. Впевненість у своїх силах вербалізується через вислови категоричної оцінної семантики (*absolut, absolut richtig, klare Kante, große Aufgaben, auf keinen Fall, falsch, sich entgegenstellen, in aller Klarheit sagen*). Активно залучаються форми як експліцитної, так і імпліцитної оцінки, засоби просодики (зокрема, посилений наголос на запереченні, наприклад: *nie wieder, nicht ausreichend, das heißt nicht*). Орієнтованість політика на майбутнє, чітка окресленість перспектив передаються низкою тверджень, які мають характер афоризмів, вони повинні запам'ятатись і пере-

конати аудиторію: “*Nicht im gestern verbleiben, sondern für die Zukunft investieren*”, “*Ich verstehe die Menschen*”, “*Das wird nie wieder passieren*”, “*friedliche Kräfte, friedliche Lösung*”, “*Was man beschließt, muss sauer erfüllt werden*”. Риторичний прийом повтору конотує послідовність і стабільність політики: *nachwievor, Konsequenz, Stabilität, Grundprinzipien*. Комунікативна відкритість А. Меркель проявляється в частому вживанні дієслівних і займенникових форм першої особи однини. Зміна перспективи розповіді, зокрема й перехід від займенника *ich* до *wir*, переконує в наявності злагодженої команди, її структурованості та керованості.

Концептуально дебати політичних лідерів охоплюють всі основні проблеми сучасного життя Німеччини та всього світу. Вони представлені такими номінаційними блоками, як: *Schutz der Landgrenzen, Migranten, Abschiebung, Rettung der Euro, Erhalt der Eurozone, Konflikte, Islamisch Prediger, Fachkräfte, Minijobs, Bildung, Renten, innere Sicherheit, Digitalisierung* та ін. У відповідях Ангели Меркель присутня підвищена емоційність, гостра емоційна оцінка певних соціальних і політичних викликів: “*Ich bin entsetzt*”, “*Null Toleranz*”, “*Ich bin stocksauer*”, “*extrem schwierige Zeit*”, “*sehr dramatische Situation*”. Варто зазначити, що у виступах обох опонентів (Ангели Меркель і Мартіна Шульца) не спостерігаємо жорстких конфронтаційних висловів на адресу один одного. Переважають, здебільшого, кооперативні мовні структури: “*Ich teile absolut Ihre Meinung*”, “*Das wissen wir beide*”, “*Wir werden zusammenarbeiten*” (А. Меркель); “*Dazu kann ich nicht raten*”, “*Es ist nicht ganz so*”, “*Das find ich richtig, aber man hätte <...>*”, “*zugespitzte Formulierung*” (М. Шульц). Варто зауважити, що відповіді М. Шульца відзначаються загалом більшою метафоричністю: “*Das Salz der Demokratie*”, “*Nicht im Schlafwagen voranbringen*”, “*Man darf den Menschen keinen Sand in die Augen streuen*”.

Хоча мовна дискусія двох провідних політиків (Ангели Меркель і Мартіна Шульца) дістала в пресі назву TV-Duell (телевізійна дуель – І. С.), гадаємо, що на таке визначення більше заслуговують теледебати наступного дня – так званий Fünfkampf («п’ятиборство» – І. С.). Тут спостерігаються більш ширший спектр оцінних висловів, намагання спровокувати опонента, власне прояв конфронтаційної комунікативної стратегії. На створення негативного іміджу як окремого політика, так і конкуруючої політичної сили загалом спрямовані відверто провокаційні питання та репліки. Має місце оцінна стратегія за принципом «свій – чужий», коли власні позитиви набувають ваги не через відверте самовихваляння, а завдяки жорсткій критиці суперника. Порівняємо вислови представників двох протилежних політичних партій: “*Inden Bundesta ziehen viele Halbnazis*”, “*Das ist billig, uns in einen Topf mit AfD zu werfen*” (партія Linke), “*Ihren “Lob” können Sie sich gerne schenken*”, “*Wir sind die einzige Partei <...>*”, “*Das müssten Sie kennen*” (партія AfD). Такі вислови можна інтерпретувати як прояви вербальної агресії. Між іншим, якщо донедавна політичні інвективи-ярлики типу “*Schwarze Lumpen*”, “*rote Verbrecher*”, “*rote Socke*” формували комунікативний стиль політичного дискурсу Німеччини [11, с. 5], в останніх телевізійних дебатах політики не зловживали таким прийомом. Винятки становлять поодинокі негативно конотовані штампи *Naziflügel, Halbnazis*, які порушують послідовно витриманий принцип політично коректної дискусії.

Прояви агресивної (вербальної та невербальної) поведінки стримуються як модераторами зустрічі, так і усвідомленням присутності перед телеекранами не лише власних прихильників, але й потенційного електорату. Можна сказати, що запропонований формат телевізійних дебатів є стримуючим чинником, який значною мірою визначає особливості комунікативної поведінки та характер самопрезентації політиків. Політичний німецькомовний дискурс Німеччини й інших країн складається з різних видів діяльності. Цілковито очевидно, що спілкування на внутрішньопартійних форумах, у пресі, або ж формулювання в партійних документах набувають зовсім інших мовних ознак. Під час телевізійних дебатів реалізуються такі із зазначених вище домінантів комунікативної поведінки німців: з одного боку, це сконцентрованість мовленнєвих дій на одному комунікативному партнері, незначна неформальність спілкування, з другого – раціональність, суперництво, наступальність і конфронтаційність. Загальні параметри мовної поведінки доповнюються індивідуальними особливостями кожного учасника, його ментальними та психологічними рисами й політичною позицією.

На майбутнє вважаємо за доцільне порівняти комунікативно-прагматичні особливості німецько- й англійськомовних передвибірчих теледебатів, дослідити зміну моделей політичної комунікації відповідно до викликів сучасного розвитку.

Література:

1. Angela Merkel VS Martin Schulz TV Duell (9/3/17) September 3, 2017 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=V13-Oahg4nE>.
2. TV-Duell : Fünfkampf der “kleinen” Parteien – u. a. mit Alice Weidel & Sahra Wagenknecht [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=FjiMqXscf4>.
3. Гайкова О. Предвыборный дискурс как жанр политической коммуникации: на материале английского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. Гайкова ; Волгоградский государственный университет. – Волгоград, 2003. – 19 с.
4. Hymes D. On communicative competence / D. Hymes // J.B. Pride & J. Holmes (Eds.). Sociolinguistics. – London : Penguin, 1972. – pp. 269–293.
5. Иванова Ю. Стратегии речевого воздействия в жанре предвыборных теледебатов : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ю. Иванова ; Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград, 2003. – 19 с.
6. Фролова І. Специфіка актомовленнєвого аспекту реалізацій стратегій конфронтації в англійськомовному дискурсі / І. Фролова // Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 45. Філологічні науки. – С. 127–132.

7. Стрельников А. Метафорическая оценка политического лидера в дискурсе кампании по выборам президента в США и России : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А. Стрельников ; Уральский государственный педагогический университет. – Екатеринбург, 2005. – 18 с.
8. Иссерс О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с.
9. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса : [монография] / Е. Шейгал. – Москва ; Волгоград : Перемена, 2000. – 367 с.
10. Куликова Л. Коммуникативный стиль в межкультурной парадигме : [монография] / Л. Куликова. – Красноярск, 2006. – 392 с.
11. Klein J. Dialog blockaden. Dysfunktionale Wirkungen von Sprachstrategien auf dem Markt der politischen Kommunikation / J. Klein // Sprachstrategien und Dialog blockaden. Linguistische und politikwissenschaftliche Studien zur politischen Kommunikation. – Berlin ; New York, 1996. – S. 3–30.

Анотація

I. САХНО. ЗАСОБИ КОНФРОНТАТИВНОСТІ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ДЕБАТАХ

У статті досліджується комунікативна стратегія конфронтативності та мовні засоби її реалізації в передвиборчих телевізійних дебатах у Федеративній Республіці Німеччина. Окреслюється специфіка телевізійних дебатів як жанру політичного дискурсу. Мовна поведінка учасників порівнюється із соціально загальноприйнятими нормами ведення дискусії та переконання співрозмовника, з визнаними домінантами комунікативної поведінки німців.

Ключові слова: політичний дискурс, телевізійні дебати, комунікативна стратегія, конфронтативність.

Аннотация

II. САХНО. СРЕДСТВА КОНФРОНТАТИВНОСТИ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫХ ПРЕДВЫБОРНЫХ ДЕБАТАХ

В статье анализируется коммуникативная стратегия конфронтативности и языковые средства ее реализации в предвыборных телевизионных дебатах Федеративной Республики Германии. Исследуется специфика теледебатов как жанра политического дискурса. Языковое поведение участников сравнивается с социально общепринятыми нормами ведения дискуссии и убеждения собеседника, с признанными доминантами коммуникативного поведения немцев.

Ключевые слова: политический дискурс, телевизионные дебаты, коммуникативная стратегия, конфронтативность.

Summary

I. SACHNO. MEANS OF CONFRONTATIVITY IN GERMAN-SPEAKING ELECTION DEBATES

In the article the communicative strategy of confrontation and the linguistic means of its realization in the recent TV debates in Germany, are analyzed. The article examines the general genre features of TV debates. The linguistic behavior of the participants corresponds to the socially accepted norms of conducting discussions and persuading the interlocutor, to the features of the “German national communicative style”.

Key words: political discourse, TV debates, communicative strategy, confrontativity.